

**EKOLEKSEMALARNING GAZETA DISKURSIDA SEMANTIK
KATEGORIZATSIYASI****Tirkashev Dilshodjon Sharobiddin ugli**

PhD Basic Doctoral Student at Kokand State University

tirkashev20200@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20703302>**Annotatsiya**

Mazkur maqolada gazeta diskursida qo'llaniladigan ekologiyaga oid leksik birliklarning semantik xususiyatlari va ularning tasnifi tahlil qilinadi. Ekologik muammolarning global tus olishi natijasida ommaviy axborot vositalarida ekologiyaga oid leksikaning qo'llanish doirasi kengayib bormoqda. Tadqiqot davomida gazeta matnlarida uchraydigan ekologik mazmunga ega leksik birliklar semantik jihatdan guruhlariga ajratildi hamda ularning kommunikativ vazifalari yoritildi. Natijalar ekologik leksikaning gazeta diskursida axborot berish, tushuntirish va jamoatchilikning ekologik ongini shakllantirishda muhim vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ekologik leksika, gazeta diskursi, semantik kategoriya, atrof-muhit, iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar, ommaviy axborot vositalari.

Zamonaviy dunyoda ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Global isish, iqlim o'zgarishi, atmosfera va suv havzalarining ifloslanishi, biologik xilma-xillikning kamayishi kabi muammolar ommaviy axborot vositalarida keng yoritilmoqda. Gazetalar ekologik masalalar haqida axborot tarqatish, aholining ekologik madaniyatini oshirish va tabiatni muhofaza qilishga oid g'oyalarni targ'ib qilishda muhim o'rin tutadi.

Gazeta diskursining asosiy xususiyatlaridan biri unda ma'lum mavzuga oid maxsus leksik birliklarning faol qo'llanishidir. Ekologik mavzudagi maqolalarda qo'llaniladigan leksik birliklar muayyan semantik maydonni tashkil etadi va ular turli ma'no guruhlariga birlashadi. Shu bois ekologik leksikani semantik jihatdan tasniflash gazeta diskursining lingvistik xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ushbu maqolaning maqsadi gazeta diskursida qo'llaniladigan ekologiyaga oid leksik birliklarning asosiy semantik kategoriyalarini aniqlash va ularning qo'llanish xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda tavsifiy, semantik va diskursiv tahlil metodlaridan foydalanildi. Material sifatida ekologik mavzularga bag'ishlangan gazeta maqolalari tanlab olindi. Tahlil jarayonida ekologik mazmunga ega bo'lgan leksik birliklar ajratib olinib, ularning semantik guruhleri aniqlandi.

Natijalar va tahlil

Tadqiqot natijalari gazeta diskursida qo'llaniladigan ekologik leksik birliklarni bir necha asosiy semantik kategoriyalarga ajratish mumkinligini ko'rsatdi. Ushbu kategoriyalar ekologik muammolarning turli jihatlarini yoritishga xizmat qiladi va gazetalarda muayyan mavzularning ustuvorligini aks ettiradi.

Ekologik leksikaning semantik kategoriyalari

Semantik kategoriya	Asosiy leksik birliklar
Iqlim o'zgarishi	global isish, iqlim o'zgarishi, iqlim inqirozi, issiqxona gazlari
Atrof-muhit ifloslanishi	havo ifloslanishi, suv ifloslanishi, plastik chiqindilar, zaharli moddalar
Tabiiy resurslar	suv resurslari, yer resurslari, o'rmon fondi, tabiiy zaxiralar
Biologik xilma-xillik	biologik xilma-xillik, flora, fauna, noyob turlar
Qayta tiklanuvchi energiya	quyosh energiyasi, shamol energiyasi, yashil energiya
Ekologik muhofaza	tabiatni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik, ko'kalamzorlashtirish, yashil makon

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ekologik leksika gazeta diskursida turli semantik maydonlarni qamrab oladi. Eng faol qo'llaniladigan guruhlardan biri iqlim o'zgarishiga oid leksik birliklardir. Ushbu kategoriya global ekologik muammolarni ifodalovchi termin va birikmalarni o'z ichiga oladi. Gazeta maqolalarida "global isish", "iqlim o'zgarishi", "iqlim inqirozi" va "issiqxona gazlari" kabi birliklar keng qo'llanilib, ular orqali iqlim bilan bog'liq muammolar, ularning sabablari hamda oqibatlar haqida ma'lumot beriladi.

Atrof-muhit ifloslanishiga oid leksik birliklar ham gazeta diskursida muhim o'rin tutadi. "Havo ifloslanishi", "suv ifloslanishi", "plastik chiqindilar" va "zaharli moddalar" kabi birliklar ekologik xavflarni tasvirlashda va jamoatchilik e'tiborini mavjud muammolarga qaratishda qo'llaniladi. Ayniqsa, sanoat korxonalari faoliyati yoki maishiy chiqindilar bilan bog'liq maqolalarda ushbu semantik guruhning birliklari yuqori chastotada uchraydi.

Biologik xilma-xillik bilan bog'liq leksik birliklar ekologik muvozanat va tabiatni muhofaza qilish masalalarini yoritishda muhim ahamiyatga ega. "Biologik xilma-xillik", "flora", "fauna" va "noyob turlar" kabi birliklar ko'pincha qo'riqxonalar faoliyati, ekologik loyihalar va tabiatni asrash bo'yicha tadbirlarni

yorituvchi maqolalarda qo'llaniladi. Bunday leksika o'quvchilarda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda qayta tiklanuvchi energiya manbalariga oid leksikaning qo'llanishi sezilarli darajada ortdi. Gazetalarda "quyosh energiyasi", "shamol energiyasi", "yashil energiya" va "muqobil energiya" kabi birliklar tez-tez uchramoqda. Bu esa dunyo miqyosida ekologik toza energiya manbalariga bo'lgan qiziqishning ortib borayotganini ko'rsatadi. Mazkur birliklar energiya samaradorligi va uglerod chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan tashabbuslarni yoritishda faol qo'llaniladi.

Ekologik muhofaza va barqaror rivojlanishga oid leksik birliklar ham alohida semantik maydonni tashkil etadi. "Tabiatni muhofaza qilish", "ekologik xavfsizlik", "ko'kalamzorlashtirish" va "yashil makon" kabi birliklar davlat ekologik siyosati va jamoatchilik tashabbuslarini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, daraxt ekish aksiyalari va ekologik loyihalarni yoritishda ushbu guruhdagi birliklarning faolligi kuzatiladi.

Muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, gazeta diskursida ekologik leksika nafaqat axborot berish, balki ta'limiy va ijtimoiy vazifalarni ham bajaradi. Semantik kategoriyalar ekologik muammolarni tizimli ravishda yoritishga xizmat qiladi va o'quvchilarning ekologik savodxonligini oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, iqlim o'zgarishi va atrof-muhit ifloslanishiga oid birliklarning faol qo'llanilishi ushbu muammolarning bugungi kundagi dolzarbligini yaqqol namoyon etadi.

Xulosa

Gazeta diskursida qo'llaniladigan ekologik leksika murakkab semantik tizimni tashkil etadi. Tadqiqot natijasida ekologik leksikaning iqlim o'zgarishi, atrof-muhit ifloslanishi, tabiiy resurslar, biologik xilma-xillik, qayta tiklanuvchi energiya va ekologik muhofaza kabi asosiy semantik kategoriyalarga bo'linishi aniqlandi. Ushbu kategoriyalar ekologik muammolarni yoritish, jamoatchilikni xabardor qilish va ekologik ongni shakllantirishda muhim kommunikativ vazifani bajaradi. Shu sababli ekologik leksikaning semantik tahlili gazeta diskursining mazmuniy va funksional xususiyatlarini chuqurroq o'rganish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Fairclough N. Language and Power. London: Routledge, 2015.
- 2.Van Dijk T.A. Discourse and Context: A Sociocognitive Approach. Cambridge University Press, 2018.
- 3.Stibbe A. Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By. London: Routledge, 2021.

4. Richardson J.E. Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis. Palgrave Macmillan, 2007.
5. Xalq So'zi gazetasi materiallari.
6. Yangi O'zbekiston gazetasi materiallari.
7. Pravda Vostoka gazetasi materiallari